

SUOMI

2015

Suomen tulevaisuuden menestystekijät ja haasteet

1

Suomi 2015 -ohjelma

kehittää yhteiskuntamme ylimmän tason päättäjien tietoja, taitoja ja verkostoja tulevaisuuden haasteita koskevissa asioissa. Osanottajat

- saavat tietoa ajankohtaisista ja tulevaisuuden kannalta keskeisistä asioista
- keskustelevat eri alojen kotimaisten ja ulkomaisten asiantuntijoiden sekä muiden päättäjien kanssa
- arvioivat Suomen tulevaisuuden keskeisiä haasteita
- tutustuvat kansallisen tason strategiaan linjauksiin
- tekevät raportin uusista ja keskeisistä strategiakysymyksistä

Suomi 2015 -ohjelma tukee Sitran tavoitetta, että Suomi on vuonna 2010 kolmen menestyneimmän kansakunnan joukossa.

www.sitra.fi/suomi2015

Sisällysluettelo

Saatteeksi	4
Suomi 2015 -ohjelma	5
Tavoitteet	5
Osallistujat	5
Sisältö ja rakenne	5
Menetelmät	6
Ensimmäisen kurssin osallistujat	7
Suomen menestystekijät ja haasteet	8
Suomi vuonna 2015	8
Tieto ja osaaminen ovat kansallinen menestyksen perusta	9
Tietoyhteiskunta vaatii uutta työelämän kulttuuria	10
Työntekoon pitää kannustaa ja syrjäytyminen muuttaa osallisuudeksi	12
Väestö ikääntyy ja työvoimapula uhkaa	13
Euroopan unioni laajenee ja monikulttuurisuus lisääntyy	14
Asiantuntijat ja teemat	16
Yhteenveto	18

Saatteeksi

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra on luova ja joustava edelläkävijäorganisaatio, joka pyrkii siihen, että tavallisen suomalaisen ihmisen tulevaisuus olisi nykyisyyttä parempi. Sitra on asettanut tavoitteeksi, että Suomi olisi kolmen menestyneimmän kansakunnan joukossa vuoteen 2010 mennessä. Tämän vuoksi Sitran strategiassa korostuvat muun muassa seuraavat toimet ja painopisteet:

- Tietoamme ja ymmärrystämme globalisaatiosta sekä muista kansainvälisistä ja kansallisista muutostrendeistä ja niiden vaikutuksista Suomeen täytyy syventää ja selkeyttää. Näin edistetään kansallisen näkemyksen syntyä päätöksentekijöiden keskuudessa. Sitran tavoite on päätöksentekijöiden palveleminen, jotta he voisivat ymmärtää ja ennakoida muutosta entistä paremmin.
- Sitraideoi, kehittää ja toteuttaa toimenpiteitä, joilla osamiseen perustuva suomalainen yhteiskunta voisi tasapainoisesti kehittyä entistä vahvemmaksi.
- Sitraideoi, kehittää ja kokeilee toimenpiteitä, joilla tietoon perustuvan yhteiskunnan haittavaikutuksia, kuten alueellista ja inhimillistä syrjäytymistä, voidaan lieventää tai estää.
- Ulkopuoliset asiantuntijat arvioivat Sitran toimintaa, toimintatapoja ja suuntautumista sekä organisaation tehokkuutta.

Sitra toteuttaa tehtävänsä tutkimuksen, innovatiivisen toiminnan, yritysrahoituksen ja koulutuksen keinoin. Toiminnassa yhdistetään eri osaamisalueiden ponnistelut uusien päämäärien saavuttamiseksi.

Suomi 2015 -ohjelma on Sitran perustavoitteiden yksi toteuttamiskeino. Ohjelman aikana suomalaiset päätöksentekijät tutustuvat kansainvälisesti ja kansallisesti tärkeimpiin tulevaisuudennäkymiin. He tekevät ehdotuksia näihin haasteisiin vastaamiseksi sekä keskustelevat niistä strategisista linjauksista ja toimenpiteistä, joilla haasteisiin voidaan vastata.

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra kiittää kaikkia Suomi 2015 -ohjelman ja sen ensimmäisen kurssin osallistujia, suunnitteluun ja toteutukseen osallistuneita yhteistyökumppaneita sekä kurssin aikana kuultuja koti- ja ulkomaisia asiantuntijoita.

Ministeri Jaakko Iloniemi on toiminut Suomi 2015 -ohjelman ensimmäisen kurssin puheenjohtajana, mistä hänelle lämmin kiitos. Kurssin tukena käytetyn virtuaalisen oppimisympäristön suunnittelusta ja toteutuksesta kiitämme Petri Kantolan uusmediatiimiä ja Nedecon Oyj:tä. Sitran koulutustiimi on vastannut Suomi 2015 -ohjelman ensimmäisen kurssin toteutuksesta.

Suomi 2015 -ohjelman ensimmäisen kurssin loppuraportin ovat kurssin osallistujien työskentelyn ja keskustelujen perusteella laatineet ohjelmajohtaja Tuovi Allén (Sitra) ja toimittaja Matti Karhu.

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra toivoo, että tämä raportti virittää laajan yhteiskunnallisen keskustelun ja edistää osaltaan niiden tavoitteiden saavuttamista, jotka Sitra on asettanut 2000-luvun haasteisiin vastaamiseksi.

Helsingissä kesäkuussa 2000

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra

Suomi 2015 -ohjelma

Sitra on kouluttanut suomalaisia päättäjiä talouspolitiikan johtamiseen vuodesta 1977 lähtien. Yhteistyössä muiden tahojen kanssa Sitra organisoii 1990-luvulla Kansallisen strategian kehitysohjelman. Suomi 2015 -ohjelma on Sitran uusien koulutus- ja kehitysohjelman suomalaisen yhteiskunnan päättäjille.

Tavoitteet

Suomi 2015 -ohjelman keskeinen tavoite on suomalaisen yhteiskunnan ylimmän tason päättäjien tietojen, taitojen, valmiuksien ja verkostojen kehittäminen suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuutta koskevista asioista. Ohjelman perusta on kansallinen, mutta näkökulma samalla myös vahvasti kansainvälinen. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi ohjelman osallistujat

- saavat monipuolista tietoa ajankohtaisista ja tulevaisuuden kannalta keskeisistä asioista
- keskustelevat eri alojen koti- ja ulkomaisten asiantuntijoiden sekä muiden päättäjien kanssa
- arvioivat suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden kannalta keskeisiä haasteita
- tutustuvat kansallisen tason strategiaan linjauksiin
- käyttävät ohjelman aikana saamaansa tietoa hyväksi omassa työssään sekä
- valmistavat raportin uusista ja tulevaisuuden kannalta tärkeimmistä strategisista linjauksista jatkokehitystä varten.

Suomi 2015 -ohjelma tukee Sitran esittämää tavoitetta, jonka mukaan Suomi olisi vuonna 2010 maailman kolmen menestyneimmän kansakunnan joukossa.

Osallistujat

Ohjelman on käynnistänyt eri yhteiskunnallisia tahoja ja näkemyksiä edustava neuvottelukunta, jonka puheenjohtaja on Sitran yliasiamies Aatto Prihti.

Suomi 2015 -ohjelman osallistujiksi kutsutaan suomalaisen yhteiskunnan eri tahojen ylintä johtoa. He ovat poliittisen päätöksenteon, julkisen hallinnon, elinkeinoelämän, etujärjestöjen, kolmannen sektorin, viestinnän sekä tutkimuksen ja koulutuksen johtavissa tehtävissä toimivia henkilöitä. Erilaiset yhteiskunnalliset näkemykset ovat monipuolisesti

edustettuina. Kurseille kutsutaan naisia ja miehiä sekä eri sukupolvia edustavia ihmisiä.

Kurssille kutsutaan kerrallaan noin 25 osallistujaa. Virallisen kutsun osallistujille lähettää pääministeri. Käytännössä osallistujien rekrytoinnin hoitaa Sitra.

Ohjelman yksityiskohtaisesta suunnittelusta ja toteutuksesta on vastannut Sitran koulutustiimi koulutusjohtaja Tapio Anttilan johdolla. Ohjelman rahoituksesta vastaa Sitra. Ohjelma ei ole kaupallinen koulutustuote, eikä se kilpaile minkään johtajakoulutusohjelman kanssa. Kurssin osallistujat vastaavat itse seminaarien matka- ja majoituskustannuksista. Sitra huolehtii koulutussisällön kustannuksista.

Sisältö ja rakenne

Suomi 2015 -ohjelman rakenteessa, menetelmissä ja sisällössä korostuvat poikkiyhteiskunnallisuus, poikkiteollisuus ja kansainvälisyys. Kokonaisuohjelma toteutetaan kolmen vuoden aikana. Siihen sisältyy kuusi erillistä kurssia, joihin osallistuu yhteensä noin 150 suomalaisen yhteiskunnan keskeistä päättäjää.

Suomi 2015 -ohjelman ensimmäisen kurssin lopputuloksia esitellään tässä raportissa. Kurssi on koostunut neljästä erillisestä seminaarista. Niiden välisenä aikana osallistujat ovat työskennelleet ja keskustelleet Internetin välityksellä.

Ensimmäinen kurssi käynnistyi seminaarilla Washington D.C:ssä Yhdysvalloissa. Sen aikana käsiteltiin muun muassa Yhdysvaltojen talousnäkyviä ja maailmantalouden ongelmia, tietoyhteiskunnan ja uusien toimialojen tulevaisuutta sekä amerikkalaisen ja eurooppalaisten yhteiskuntien eroja.

Ohjelman toinen seminaari järjestettiin Berliinissä ja Moskovassa. Berliinissä aiheina olivat muun muassa Euroopan unionin ja yhtenäisvaluutan tulevaisuus, työmarkkinoihin kohdistuvat paineet, muuttoliike ja monikulttuurisuuden haasteet sekä ympäristöongelmat. Moskovan seminaarissa perehdyttiin Venäjän tiede- ja teknologiapoliittikkaan, pankki- ja rahoitustoimintaan, energiasektorin tulevaisuuden näkyisiin sekä yritystoiminnan edellytyksiin ilman julkisen vallan suojelua ja valvontaa.

Kaksi viimeistä seminaaria järjestettiin Suomessa. Niistä ensimmäisessä keskusteltiin informaatioteknologian ja yritystoiminnan tulevaisuuden kysymyksistä, hyvinvointivaltion haasteista, yritysten johtamis- ja valvontajärjestelmien muu-

toksesta sekä palautettiin mieleen Venäjän talouden ja yhteiskunnan keskeisiä ongelmia. Viimeisessä seminaarissa osallistujat työskentelivät pienryhmissä valmistellen loppuraporttia.

Ohjelman kaikissa seminaareissa kuullut koti- ja ulkomaiset asiantuntijat edustavat oman alansa huipputasoa. Tämän raportin lopussa on luettelo seminaarien asiantuntijoista ja heidän esitelmiensä aiheista.

Suomi 2015 -ohjelman ensimmäisen kurssin järjestelyissä Sitran yhteistyökumppaneina ovat toimineet muun muassa Brookings-instituutti ja Maailmanpankki Washingtonissa, Berliinin vapaan yliopiston siirtolaistutkimuksen instituutti ja Berliinin Suomi-instituutti. Moskovassa yhteistyötä tehtiin Venäjän tiede- ja teknologiaministeriön ja International Moscow Bankin kanssa. Suomen suurlähetystöt Washingtonissa, Berliinissä ja Moskovassa antoivat valmisteluun ja toteutukseen oman panoksensa. Ensimmäisen kurssin toteuttamiseen ovat osallistuneet myös lukuisat kotimaiset ja ulkomaiset asiantuntijat.

Menetelmät

Suomi 2015 -ohjelman jokainen kurssi koostuu seminaari-työskentelystä ja Internet-oppimisympäristön hyödyntämisestä. Osallistujat vaikuttavat omalla asiantuntijapanoksellaan työskentelyn etenemiseen ja sisältöön, mutta samalla saavat tietoa, näkemyksiä ja vaikutteita toisilta asiantuntijoilta.

Seminaarit toteutetaan kotimaassa ja ulkomailla yhteistyössä eri alojen asiantuntijoiden kanssa. Niiden aikana

kuullaan asiantuntijoita ja käydään keskusteluita. Seminaarit ovat ulkopuolisilta suljettuja tilaisuuksia.

Ohjelmaa varten on rakennettu Internet-teknologiaan perustuva oppimisympäristö, jossa osallistujille toimitetaan aiheisiin liittyvää tausta-aineistoa ennen seminaareja ja niiden jälkeen. Kaikkien seminaareissa kuultavien asiantuntijoiden esittelyt ja useimpien esitysten yhteenvedot toimitetaan osallistujille etukäteen tämän tietoverkon avulla. Sen välityksellä osallistujat käyvät myös keskusteluita keskenään ja seminaareissa kuultujen asiantuntijoiden kanssa.

Virtuaalinen oppimisympäristö toimii Suomi 2015 -ohjelman tukena seminaarien välisenä aikana ja myös loppuraportin valmistelussa. Tätä virtuaalista työkalua käytetään myös tulevien Suomi 2015 -ohjelman kurssien toteutuksessa sekä Sitran muissa koulutusohjelmissa.

Tämä Suomi 2015 -ohjelman ensimmäisen kurssin loppuraportti on kokonaisuudessaan luettavissa myös Sitran Internet-sivuilta osoitteessa www.sitra.fi/suomi2015. Raportissa esitettyihin näkemyksiin voi ottaa kantaa ja niistä voi keskustella lähettämällä sähköpostiviestejä osoitteeseen: suomi2015@sitra.fi

Loppuraportissa esitettävistä ehdotuksista ja näkemyksistä on tarkoitus tarvittaessa antaa eteenpäin työstettäväksi asiasta vastaaville tahoille tai erikseen tätä varten koottaville asiantuntijatyöryhmille. Soveltuvien osien aineistoa ja johtopäätöksiä jokainen osallistuja voi hyödyntää myös omassa työssään ja organisaatiossaan.

Ensimmäisen kurssin osallistujat

Suomi 2015 -ohjelman ensimmäiselle kurssille ovat kutsuttuina osallistuneet:

Kansanedustaja **Maria Kaisa Aula**,
Suomen Keskusta rp.

Kansanedustaja **Tuula Haatainen**,
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue rp.

Viestintäjohtaja **Eero Heinäluoma**,
Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK

Kansanedustaja **Ville Itälä**,
Kansallinen Kokoomus rp.

Pääjohtaja **Lea Kauppi**,
Suomen ympäristökeskus

Toimitusjohtaja **Johannes Koroma**,
Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto TT

Pääjohtaja **Jere Lahti**,
Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta SOK

Päsihteeri **Markku Niskala**,
Suomen Punainen Risti

Toimitusjohtaja **Arto Ojala**,
Palvelutyönantajat

Kansanedustaja **Outi Ojala**,
Vasemmistoliitto rp.

Toimitusjohtaja **Matti Packalén**,
Alma Media Oyj

Yliasiamies **Aatto Prihti**,
Sitra

Päätoimittaja **Tapani Ruokanen**,
Suomen Kuvalehti

Valtiosihteeri **Rauno Saari**,
Valtioneuvoston kanslia

Valtiosihteeri **Raimo Sailas**,
Valtiovarainministeriö

Ylipormestari **Eva-Riitta Siitonen**,
Helsingin kaupunki

Ministeri **Osmo Soininvaara**,
Sosiaali- ja terveysministeriö

Vararehtori **Raija Sollamo**,
Helsingin yliopisto

Johtokunnan jäsen **Veli Sundbäck**,
Nokia-yhtymä

Alivaltiosihteeri **Juhani Turunen**,
Valtiovarainministeriö

Pääjohtaja **Reijo Vihko**,
Suomen Akatemia

Suomi 2015 -ohjelman ensimmäisen kurssin osallistujista suuri osa on ohjelmaa suunnitelleen neuvottelukunnan jäseniä. Kurssin puheenjohtajana on toiminut ministeri Jaakko Iloniemi ja kurssin käytännön järjestelyistä on vastannut Sitran koulutustiimi, johon ovat kuuluneet johtaja Kari Tolvanen, koulutusjohtaja Tapio Anttila, ohjelmajohtaja Tuovi Allén, projektipäällikkö Pekko Kohonen ja assistentti Anne Törnroos. Moskovan seminaarin valmisteluun ja toteutukseen on osallistunut myös johtaja Esa Manninen Sitrans Ltd:stä sekä päätösseminaarin toteuttamiseen tutkimusjohtaja Antti Hautamäki Sitrasta. Kurssiarviointien käsittelystä ovat vastanneet assistentti Anu Löfhjelm ja korkeakouluharjoittelija Susanna Ekola Sitrassa.

Suomen menestystekijät ja haasteet

Millaisen Suomen me suomalaiset haluamme tulevaisuudessa? Millaisessa maassa me haluamme elää, kasvattaa lapsemme, tehdä työtä, harrastaa, viihtyä ja vanhentua? Onko kaikki haluamamme edes mahdollista? Mitä se edellyttää? Mikä sen voi estää?

Kansakunnan kehitys riippuu monista tekijöistä, kuten Suomen historia on osoittanut. Monet tekijät ovat arvaamattomia, jopa sattumanvaraisia. Mutta tärkein tulevaisuuden tekijä on silttenkin kansakunta itse. Sen on itse muokattava kohtalonsa.

Seuraavilla sivuilla rakennetaan kuva vuoden 2015 Suomesta, jota kohti olemme pyrkimässä. Kuva on vielä monilta kohdin epätarkka. Myös perille pääsemisen keinot ovat vielä puutteelliset. Joku voi olla jopa eri mieltä itse päämäärästäänkin. Avoimia kysymyksiä on myös paljon. Mutta jostain perusnäkemyksestä on lähdettävä liikkeelle, muuten eteneminen on haparointia pimeässä.

Viisitoista vuotta on lyhyt aika nykymaailmassa, jonka kehitys suorastaan syöksyy eteenpäin. Kannattaa vain katsoa saman veran taaksepäin ja miettiä, miten perusteellisesti Suomi, Eurooppa ja koko maailma ovat muuttuneet näinä muutamana vuotena. Vuosi 2015 on käsillä pian ja nyt olemme jo tekemässä niitä päätöksiä, jota vaikuttavat ratkaisevasti elämäämme silloin, viidentoista vuoden kuluttua.

Millaisen Suomen me siis haluamme?

Suomi vuonna 2015

Vuonna 2015 Suomi sijoittuu maailman kärkeen asuin- ja elinympäristönä. Suomalainen sivistys- ja hyvinvointiyhteiskunta pärjää maailmanlaajuisessa kilpailussa ja kykenee muuttumaan joustavasti. Suomi on tietoyhteiskunta, jonka perusta on monipuolinen osaaminen ja koko kansan verkottuminen. Yhteiskunta mahdollistaa, kannustaa ja palkitsee. Se antaa kansalaisilleen mahdollisuudet vaurastua henkisesti ja aineellisesti suvaitsevalla, oikeudenmukaisella ja tasa-arvoisella tavalla nopean ja jatkuvan muutoksen keskellä.

Suomi on vuonna 2015 taloudellisesti ja poliittisesti osa eurooppalaista perhettä ja globaalia yhteisöä. Suomi toimii Euroopan unionin ydinryhmässä ja edistää omalta arvopohjaltaan Euroopan myönteistä kehitystä. Suomi kehittää

ja tarjoaa omia panoksiaan – osaamistaan, yhteistyökykyään ja globaalia vastuutaan – kansainvälisten ongelmien ratkaisemiseksi, sovinnon rakentamiseksi ja yhteistyön edistämiseksi.

Suomen taloudellinen menestys edellyttää myös tulevaisuudessa vakaata yhteiskuntaa, joka on sosiaalisesti tasavertainen, kilpailukykyinen ja houkutteleva. Hyvä yhteiskunta toteuttaa lupauksensa ja luo keskinäistä luottamusta eri kansalaispiirien ja yhteiskunnallisten osapuolten välille. Sellainen yhteiskunta koostuu oman vastuunsa tuntevista ja sen kantavista kansalaisista.

Vuonna 2015 Suomessa on hyvä työ- ja elinympäristö. Monipuoliset, nykyaikaiset ja kilpailukykyiset hyvinvointiyhteiskunnan palvelut tarjoavat kansalaisille mahdollisuuden laadukkaaseen elämään. Palvelut ovat kilpailukeinoja osaavasta työvoimasta, mutta samalla laajemminkin tärkeitä tekijöitä kansakunnan menestymisessä ja turvallisuuden takaamisessa.

Suomi kehittää omista lähtökohdistaan kansallista kulttuuriaan, jolla on myös tulevaisuudessa suuri arvo yksittäisten ihmisten, koko kansakunnan ja ympäröivän maailman kannalta. Vuonna 2015 monikulttuurinen Suomi on ottanut oman yhteiskuntamme jäseniksi Euroopan unionin ja sen ulkopuolisten maiden kansalaisia. Monikulttuurisuus on hyväksytty ja se on käännetty luontevasti suomalaisen yhteiskunnan voimavaraksi ja vahvuudeksi.

Suomen menestykselle on tärkeää, että se rakennetaan ennen kaikkea ihmisten ja sosiaalisten voimavarojen varaan. Tällaisessa yhteiskunnassa yhdistyvät yksilöllisyys ja yhteistyökyky sekä luovuus, koulutus, osaaminen ja kokemus. Aineellisen hyvinvoinnin perusta on tiedon ja taidon jalostaminen. Vankka taloudellinen perusta ja rahoitusmarkkinoiden vakaus luovat osaltaan pohjan menestykselle.

Suomen tulevaisuuden menestykselle on tärkeää, että sosiaalista, inhimillistä ja aineellista pääomaa kartutetaan tasapuolisesti. Menestyvässä yhteiskunnassa on rakennettu kestävä silta sosiaalisen ja taloudellisen elämän välille. Elinkeinoelämä ja työelämä voivat näin löytää uusia menestykseen johtavia mahdollisuuksia ja toimintatapoja.

Menestystä tavoittelevan ja saavutuksiaan turvaavan pienen kansakunnan on otettava käyttöön kaikki voimavaransa.

”Menestyvässä yhteiskunnassa on kestävä silta sosiaalisen ja taloudellisen elämän välillä”

Tieto ja osaaminen ovat kansallinen menestyksen perusta

Kaiken perusta on osaaminen ja sen saavuttamisessa koulutuksella on keskeinen asema. Suomen kansallinen menestys perustuu tietoon ja osaamiseen sekä niiden taitavaan hyödyntämiseen. Korkea koulutustaso varmistaa sen, että meillä on riittävästi inhimillistä pääomaa taloudellisen ja sosiaalisen menestyksen turvaamiseksi. Koulutuksella hankittu tieto ja osaaminen eivät ole pelkästään korkea-asteen koulutukseen ja uuteen teknologiaan perustuvaa huippuosaamista. Siihen kuuluu myös käden taitojen ja muiden käytännöllisten lahjakkuuksien monipuolinen hyödyntäminen.

Tulevaisuuden työmarkkinoilla vaaditaan monialaisuutta ja moniuraisuutta. Koulutus on yhä enemmän sellaisten ominaisuuksien hankkimista, että ne mahdollistavat työskentelyn eri aloilla ja eri ammateissa sekä uran uudelleensuuntaamisen joustavasti koko ihmiselämän ajan. Tietoyhteiskunnassa ei voida ennakoida koulutustarvetta vanhan ammattirakenteen mukaan, vaan koulutusjärjestelmän tulee ennakoida elinkeino- ja yhteiskuntarakenteen muutosta.

Globaali kilpailu yritysten sijoittumisesta edellyttää työvoiman osaamisen ja taitojen kehittämistä pitkäjänteisesti, monipuolisesti ja jatkuvasti aina yleissivistävästä peruskoulutuksesta lähtien.

Sosiaalinen, inhimillinen ja taloudellinen pääoma karttavat kansakunnan perusvarannoksi parhaiten, kun ihmisten tietojen ja taitojen kehittämiseen sijoitetaan määrätietoisesti voimavaroja. Sosiaalisen pääoman merkitys korostuu, kun yritystoiminta perustuu entistä enemmän vastavuoroisuuteen ja yhteistyöhön.

Koulutus ei enää ole kertaluonteista toimintaa, joka liittyy vain nuoruusvuosiin, vaan koko eliniän kestävä prosessi. Osaamista, tietoja ja taitoja on jatkuvasti ylläpidettävä ja kehitettävä koulutuksen ja tutkimuksen keinoin riippumatta siitä, tekeekö ihminen henkistä työtä vai muihin taitoihin ja lahjakkuuksiin perustuvia tehtäviä. Jokaisella suomalaisella on osaamista, joka on saatava tuottavaan käyttöön yhteiskunnan taloudellisen, sosiaalisen ja henkisen menestyksen turvaamiseksi.

”Tulevaisuuden työmarkkinoilla vaaditaan monialaisuutta ja moniuraisuutta”

Koulutusjärjestelmän tavoitteena tulee olla vastuuntuntoisten ja yhteistyöhön kykenevien kansalaisten kasvattaminen. Koulutuksessa tarvitaan tasa-arvoisuutta ja sen tulee edistää erilaisuuden hyväksymistä.

Nämä periaatteet edellyttävät monia käytännön muutoksia yhteiskunnassa ja sen toimintatavoissa.

- Suomen koulutusjärjestelmä on perinpohjaisesti uudistettava, jotta suomalainen yhteiskunta säilyttää asemansa osaamiskilpailussa.
- Koulutusaikaa on lyhennettävä, koulutustukia kehitettävä ja tutkintoja monipuolistettava. Koulun aloittamisen ajankohtaa tulee aikaistaa eurooppalaisten ja kansainvälisten mallien mukaisesti. Koulutustuet on uudistettava niin että ne kannustavat ja motivoivat opiskelijoita nykyistä nopeampaan valmistumiseen ammattiin ja tutkintoon.
  - Korkeakoulujen sisäänottojärjestelmää tulee muuttaa niin, että ajallinen ero ylioppilastodistuksen saamisen ja korkeakouluun sisäänpääsyn välillä lyhenee. Opiskelijan tulee siirtyä korkeakouluun välittömästi lukion päättymisen jälkeen. Ylioppilastutkintoa tulee kehittää sellaiseksi, että se palvelee pääsykokeena jatko-opintoihin.
- Nykyisille koulutusurille on luotava vaihtoehtoisia ja eritasoisia tutkintoja. Ylempi korkeakoulututkinto on vain yksi vaihtoehto, joiden rinnalle tulee kehittää myös nopeamman valmistumisen ja monialaisemman koulutuksen mahdollistavia ”välitutkintoja”. Nämä järjestelmäudistukset tulee kytkeä koulutuksen sisällön samanaikaiseen uudistamiseen.
- Jokaiselle kansalaiselle tulee tarjota mahdollisuus vähintään yhden suuren eurooppalaisen kielen hyvään hallintaan kotimaisten kielten lisäksi koulutusasteesta ja tutkintoalasta riippumatta. Näin turvataan parhaiten myös oman pienen kielialueemme ja omaperäisen kansallisen kulttuurimme elinvoimaisuus yhä kansainvälistyvässä toimintaympäristössä.
- Ammatillista koulutusta on kehitettävä määrällisesti ja laadullisesti kasvualueilla – siis siellä missä syntyy uusia työpaikkoja. Ammatillisen koulutuksen lisääminen estää nuoria syrjäytymästä toimeentuloon.

- Tyttöjen houkuttelevuus uuden teknologian, tietotekniikan ja matematiikan osaamisaloille on koulutusjärjestelmän suuria tulevaisuuden haasteita. Se edellyttää opettajilta, kouluhallinnolta ja koko koulutusjärjestelmästä ajattelutapaa.
- Koulutuksessa on hyödynnettävä yritysten osaamista. Koulun ja yritysten yhteistyössä kehitettävä koulutusjärjestelmä nopeuttaa ammattiin ja tutkintoon valmistuvien ihmisten työllistymistä toiveitaan ja taipumuksiaan vastaaviin tehtäviin. Näin myös yritykset saavat paremmin ja nopeammin tarpeitaan vastaavaa työvoimaa.
- Aikuisväestön koulutusta on kehitettävä elinikäiseksi oppimiseksi niin, että oppiminen ja työ limittyvät luontevasti ihmisen koko elämän aikana. Työvoimapolitiittista koulutusta on lähennettävä yleisen koulutusjärjestelmän kanssa siten, että työttömiä kannustetaan yleissivistävän koulutuksen täydentämiseen, ammatin oppimiseen ja sen kautta nopeaan työllistymiseen.
- Koulutukseen ja oppimiseen on luotava lisää joustavuutta, jatkuvuutta ja nopeaa reagoitokykyä. Laajan yleissivistävän koulutuksen jälkeen on oltava mahdollista vaihtaa alaa sekä osallistua työelämään kesken opintojen. Työssä oppimista on kehitettävä myös korkea-asteen koulutuksessa ja opiskelijoita on motivoitava hankkimaan työelämän kokemusta jo koulutuksen varhaisessa vaiheessa. Koulutusjärjestelmän on tuettava koulutetun työvoiman pysymistä Suomessa.
- Koulutuksessa ja oppimisessa on lisättävä yksilöllisyyttä ja jokaista ihmistä on kannustettava jatkuvaan oppimiskilpailuun itsensä kanssa. Koulutuksessa kaikille on tarjottava samat mahdollisuudet, mutta on tunnustettava, että ihmiset ovat erilaisia. Joku on matemaattisesti lahjakas, toinen suuntautuu musiikkiin, kolmannen taipumukset ovat urheilun alalla. Heille on tarjottava lisää omia koulutusväyliä ja henkilökohtaisia opetussuunnitelmia. Heidän osaamistaan on palkittava jo koulutuksessa. Tällaisten uusien oivallusten kautta syntyy lisää inhimilliseen pääomaan perustuvia menestystarinoita, uusia ammatteja ja toimialoja.
- Uusi teknologia tekee oppimisen riippumattomaksi ajasta ja paikasta. Verkkokoulujen mahdollisuuksia on hyödynnettävä. Verkkokoulu antaa mahdollisuuksia erityislahjakkuuksien taitojen kehittämiseen koko valtakunnan

”Kaikkien kansalaisten tulee voida hankkia Internet-lukutaito”

”Uusi teknologia tekee oppimisen riippumattomaksi ajasta ja paikasta”

alueella. Verkkokoulu muuttaa opettajan roolia ja edellyttää heidän täydennyskoulutuksensa lisäämistä ja tehostamista.

- Korkeakoulutusta tulee tehostaa uudistamalla sen sisältöä ja kohottamalla koulutuksen laatua. Se vaatii määrärahojen tarpeen uudelleenarviointia. Tieto- ja oppimisyhteiskunnassa opettajan ammatin arvostusta on kohotettava.
- Tietoyhteiskunnan kehittämisen tavoitteena on koko kansan verkottaminen. Kasvukeskusten tiheiden tietoverkkojen lisäksi tietoyhteiskunta on vietävä myös maan harvaanasuilla reuna-alueille, jotta syrjäytyminen voidaan ehkäistä ja alueellista eriytymistä hidastaa. Tietoyhteiskunta voi toteutua vain koko maan kattavan infrastruktuurin varassa.
- Kansalaisille on tarjottava riittävät taidot ja konkreettiset mahdollisuudet hyödyntää tietoyhteiskuntaa. Taitovaatimukset eivät saa olla liian korkeita ja tietoyhteiskunnan vaatiman välineistön tulee olla helppo-

käyttöistä ja edullista. Kaikkien kansalaisten tulee voida hankkia Internet-lukutaito.

- Kattava infrastruktuuri ja verkottuminen eivät kuitenkaan yksin ratkaise tietoyhteiskuntaan siirtymisen ongelmia. Verkkoa täytyy myös hyödyntää aktiivisesti ja monipuolisesti ja sen sisältöä täytyy kehittää. Esimerkiksi koulutusviranomaisten palveluiden ja kansalliskirjaston siirtäminen verkkoon antavat tietoyhteiskunnalle käytännön sisältöä ja sellaista lisäarvoa, jonka varassa voi syntyä todellista uutta osaamista.
- Koulutus on tulevaisuuden perusta, mutta samanaikaisesti perusturvan tulee olla kunnossa. Paras lopputulos syntyy korjaamalla syntyneitä palveluaukkoja, esimerkiksi parantamalla lasten henkistä hyvinvointia. Koulutuksen perusta on vahvistettava kaikilla tasoilla, peruskoulutuksesta aina korkeakouluhin asti.

Tietoyhteiskunta vaatii uutta työelämän kulttuuria

Tietoyhteiskunnassa yhä suurempi osa työstä on henkistä ja ammattitaidot perustuvat monipuoliseen osaamiseen. Yritykset ja työnantajat ovat entistä enemmän riippuvaisia työntekijöistään. Ratkaisevaa on silloin ihmisten valmius muutoksiin sekä heidän halunsa hankkia ja soveltaa uutta osaamista.

Tietoyhteiskunnassa toimivan työnantajan – olkoon se yksityinen yritys tai julkinen sektori – suurimmat panos-

tukset eivät enää ole koneissa tai rakennuksissa, vaan ne ovat investointeja inhimilliseen ja sosiaaliseen pääomaan. Tämä on samalla sekä voimavara että haaste yrityksille, työntekijöille ja niitä edustaville työmarkkinaosapuolille. Inhimillinen pääoma on liikkuvaa ja voi milloin tahansa ”äänestää jaloillaan”.

Tietoyhteiskunta asettaa myös suomalaisen työelämän sopimusjärjestelmän uuden tilanteen eteen. Sopimiseen perustuva työmarkkinayhteistyö tukee yhteiskunnan ja talouden vakaata kehitystä. Sopimusyhteiskunta ei kuitenkaan saa olla kulis-si, jonka taakse piilotetaan ihmisten yksilöllisyys ja jatkuvan muutoksen tarve. Euroopan sisämarkkinoiden kehitys ja kilpailulle vapautuva maailmantalous antavat mahdollisuuden uudistaa suomalaista sopimusyhteiskuntaa ja muuttaa sitä joustavammaksi ja tehokkaammaksi.

Avoimessa tietoyhteiskunnassa yritykset ja julkisyhteisöt elävät julkisen huomion kohteina. Niiden toimintaa arvioidaan entistä enemmän sen mukaan, miten ne kohtelevat työntekijöitään, asiakkaitaan ja ympäristöä. Sosiaaliset normit ja rakenteet ovat tärkeitä taloudelliseen tehokkuuteen vaikuttavia tekijöitä. Eettisesti ja oikeudenmukaisesti toimiva yritys on houkutteleva työntekijöilleen sekä kilpailukykyinen tietoyhteiskunnassa ja globaaleilla markkinoilla. Esimerkiksi hyvin toimiva työmarkkinajärjestelmä ja ihmisoikeuksien kunnioitus luovat pohjaa ihmisten ja työyhteisöjen taloudelliselle ja henkiselle menestyskelle.

Tietoyhteiskunnassa ja globaaleilla markkinoilla toimiminen vaatii työntekijöiltä oman osaamisen jatkuvaa kehittämistä ja uusien taitojen hankkimista. Se puolestaan edellyttää työnantajilta ja yrityksiltä nopeaa reagointikykyä ja muutosvalmiutta. Nuoret tulevaisuuden sukupolvet tuovat yrityksiin uutta tieto- ja osaamis-pääomaa, josta yritysten on osattava pitää kiinni. Aivovuoto Suomesta ulkomaille voidaan ehkäistä kehittämällä uusia ja motiivoivia palkitsemistapoja.

Tietoyhteiskunnassa kaikkiin työtehtäviin sisältyy osaamista riippumatta siitä perustuuko työ käsitteelliseen tietoon ja huippuosaamiseen vai käytännön taitoihin. Tuottava työ ei voi pohjautua pelkästään korkealla koulutuksella hankittuun tietopääomaan. Kädentaitoihin ja muuhun lahjakkuuteen perustuva työ on tärkeä osa tulevaisuuden tietoyhteiskuntaa. Työssä hankitut taidot sekä koulutuksella

kartutettu huipputieto luovat uusia innovaatioita ja uutta yritystoimintaa sekä uusia ammatteja ja toimialoja. Tietoyhteiskunnassa ja sen yrityksissä on tilaa niin tietäjille kuin taitajille.

Julkisen vallan on luotava edellytyksiä yhteiskunnan taloudelliselle ja henkiselle menestyskelle investoimalla tietoon ja osaamiseen ja kehittämällä työelämän toimintaedellytyksiä. Yhteistyössä yksityisen sektorin kanssa sen on osallistuttava tietojen ja taitojen jalostukseen sekä teknologian kehittämiseen hyvinvoinnin lisäämiseksi. Menestyminen globaalissa kilpailussa edellyttää myös julkiselta sektorilta kykyä omaksua uutta ja kannustaa innovaatioita sekä tukea työelämän muutosta taloudellisesti ja sosiaalisesti kestäväksi kehityksen edistämiseksi.

Työelämän alueellakin yhteiskunnan täytyy muuttua monella tavalla, jos Suomen menestystekijöitä halutaan hyödyntää.

- Työelämän rakenteita ja instituutioita on kehitettävä kannustaviksi ja joustaviksi. Työnteon ensisijaisuutta on vahvistettava työmarkkinayhteistyöllä sekä sosiaali- ja veropolitiikalla. Työn organisointia on kehitettävä joustavasti siten, että työn tekeminen ei ole riippuvaista ajasta ja paikasta.
- Tietoon ja osaamiseen perustuva työelämä vaatii uudenlaista johtajuutta. Työntekijät tarvitsevat johtajikseen uudentyyppisiä valmentajia. Vanha käskytykskulttuuri ja hierarkkinen johtamistapa eivät sovellu monipuoliseen osaamiseen perustuvan työyhteisön johtamiseen. Suomalaiseen kulttuuriin soveltuvaa johtamistapaa tulee kehittää niin, että jokaisen työntekijän omaa vastuuta lisätään.
- Yritys- ja työyhteisökulttuurien tulee muuttua tietoyhteiskunnan ja osaamisen vaatimusten mukaisesti. Työyhteisöjen hierarkioita on purettava ja vastuuta työn tulok-sista on jaettava sinne, missä työ tehdään. Jokainen kansalainen on tulevaisuudessa ”pieni yritys”.
- Työpaikoille on luotava voimakas sisäinen toimintatapa, jossa menestys koetaan yhdessä tehdyksi ja jossa jokainen motivoituu tekemään parhaansa. Sisäistä yrittäjyyttä on vahvistettava niin, että jokainen työntekijä kokee luovansa oman työpaikkansa ja samalla yrityksen muiden työntekijöiden työpaikan.

Sopimusyhteiskunta on säilytettävä, mutta sitä on kehitettävä joustavammaksi ja avoimemmaksi ottamaan paremmin huomioon yksittäisten työntekijöiden ja yritysten

”Eettisesti ja oikeudenmukaisesti toimiva yritys on kilpailukykyinen”

”Tietoyhteiskunnassa ja sen yrityksissä on tilaa niin tietäjille kuin taitajille”

tarpeet. Pienenä maana ja yhtenäisenä kansakuntana Suomi voi tulevaisuudessa olla tietoon ja osaamiseen perustuvan työelämän laboratorio, jossa työmarkkinaosapuolet sekä yritysten johto ja työntekijät yhdessä kehittävät uusia toiminta-, palkitsemis- ja johtamistapoja.

- Tietoyhteiskuntaa on laajennettava elinkeinoelämän kaikille toimialoille ja kaikkiin ammatteihin sekä julkiselle sektorille. Tietoyhteiskunta on myös syvennettävä niin, että sen synnyttämää huippuosaamista voidaan hyödyntää myös perinteisissä palvelu- ja teollisuusammateissa työnteon helpottamiseksi ja tehostamiseksi.
- Palvelutoimialoja ja -ammatteja on kehitettävä, koska palvelujen tuottaminen on arvokasta ja kaupallisesti kannattavaa työtä. Palveluja on tarjottava nykyistä enemmän tavallisille kotitalouksille, yrityksille ja julkiselle sektorille. Yhteiskunnan on suuntauduttava pois ”tee-se-itse” -kulttuurista kohti palvelumarkkinoita, joilla synnytetään tuottavaa yritystoimintaa ja uusia työpaikkoja.

”Ikääntyvä väestö muuttaa työmarkkinoiden rakenteita ja toimintaa”

Työntekoon pitää kannustaa ja syrjäytyminen muuttaa osallisuudeksi

Kansalaisia on kannustettava tulemaan toimeen omalla työllään. Keinot löytyvät työmarkkina-, vero- ja sosiaalipolitiikan alueilta. Omalla työllä vaurastumisen tulee olla mahdollista ja siihen tulee kannustaa. Mikä tahansa hyvin tehty työ ansaitsee arvostuksen.

Tulevaisuuden tieto- ja osaamisyhteiskunta vaatii työntekijöiltä itsenäisyyttä, riippumattomuutta, ennakkoluottomuutta, luovuutta, kekseliäisyyttä sekä kykyä omaehtoiisiin ratkaisuihin ja riskinottoon. Tietoyhteiskunnassa yrittäjyys on entistä kilpailukykyisempi keino, jolla ihminen voi luoda oman työpaikkansa. Yrittäjyyttä kahlitsevia rakenteita on uudistettava ja tarpeeton byrokratia on karsittava hyödyntämällä tietoyhteiskunnan keinoja.

Suomalainen yhteiskunta on aina perustunut työnteeseen. Sen tulee edelleenkin olla toimeentulon ensisijainen lähde. Työn tekemisen tulee johtaa aina parempaan taloudelliseen tilanteeseen kuin työttömänä oleminen sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta. Työttömyys on inhimillisten ja taloudellisten voimavarojen tuhlausta. Se välttämiseksi täytyy parantaa työnteon kannustavuutta ja palkitsemista.

Yksilön pyrkimyksiä omiin ratkaisuihinsa tulee arvostaa myös niin, että kaikilta ei edellytetä samaa elinikäisen opiskelun, urakilpailun ja tehokkuuden mallia. Ihmisen tulee saada itse valita elämänsä arvot ja tavoitteet. Hänelle on sal-

littava myös tyytyminen vähempään opiskeluun, pyrkimiseen ja saavuttamiseen. Tämä ei kuitenkaan saa tarkoittaa sitä, että yhteiskunta hyvittää sosiaaliturvan avulla tällaiset yksilölliset valinnat. Vähempään pyrkimisen ja tyytymisen tulee tuottaa myös vähempi palkkio.

Hyvinvointiyhteiskunnan turvajärjestelmät tulee rakentaa ja mitoittaa niin, että niiden avulla opiskelijat, työntekijät tai yrittäjät uskaltavat ottaman myös riskejä. Jos riskit johtavat tilapäisiin vaikeuksiin, yhteiskunnan turverkon tulee helpottaa yksilön selviytymistä. Järjestelmän pitää kannustaa myös vähemmän koulutettuja pärjäämään omalla työllään sekä rohkaista siirtymiä eri elämäntilanteista toisiin.

Syrjäytyminen koskee menestyneessäkin yhteiskunnassa osaa kansalaisista. Vaikka aineellinen köyhyys onnistuttaisiin poistamaan, yhteiskunnassa saattaa olla joukko ihmisiä, jotka silti kokevat olevansa syrjäytyneitä puutteellisen koulutuksen, huonojen ihmisen suhdeverkostojen tai epämuukavien työolosuhteiden takia. Tietoyhteiskunnassa syrjäytyminen saattaa siis olla myös henkinen tunnetila. Sellainen syrjäytymisen kokeminen on kuitenkin yhtä vakavaa kuin taloudellisilla ja sosiaalisilla mittareilla arvioitu syrjäytyminen. Sen vuoksi kansalaisten osallisuutta tietoyhteiskunnassa on vahvistettava, jotta taloudellinen syrjäytyminen ja myös syrjäytymisen kokeminen voidaan ehkäistä.

Syrjäytymisen ehkäisemiseksi on yhteiskunnassa lisättävä suvaitsevaisuutta. Se on yhteiskunnan kaikkien jäsenten yhteinen etu. Yhteistyö ja suvaitsevaisuus eivät ole ristiriidassa kilpailuyhteiskunnan luonteen kanssa.

Näihin tavoitteisiin pääsemiseksi tarvitaan jälleen kehitystyötä ja rakenteiden muutoksia monissa asioissa.

- Palkkojen, sosiaaliturvan ja verotuksen loukut on poistettava sekä järjestelmien kannustavuutta lisättävä. Omalla työllä elämisen on oltava kaikissa olosuhteissa kannattavampaa kuin sosiaaliturvan varassa eläminen.
- Työelämässä ja yrittäjyydessä tulee sallia epäonnistuminen ja uudelleen yrittäminen. Yrityksen ja erehdyksen tiellä on oltava mahdollisuus menestyä. Itsenäisen, omalla riskillä yrittämisen rinnalle on nostettava sisäinen yrittäjyys ja sen edistämiseksi yritysten sisälle on kehitettävä uusia palkitsemisjärjestelmiä. Yrittäjyyden ja yrittäjäksi ryhtymisen esteet on karsittava.
- Vero- ja sosiaaliturvajärjestelmät on uudistettava työtä ja yrittämistä kannustavaksi kokonaisuudeksi. Sosiaaliturvan

on taattava elämän perusedellytykset, mutta sen rakenteiden tulee olla työntekoon kannustavia. Sosiaaliturvassa on kehitettävä kolmen pilarin mallia, jossa yhteiskunnan rahoittama perusturva, työhön perustuva lakisääteinen turva sekä yksilöllinen ja vapaaehtoinen turva muodostavat toimivan kokonaisuuden.

- Varhaiseläkejärjestelmät on arvioitava uudelleen. Liian varhaiseen eläkkeelle jäämiseen houkuttelevia tekijöitä on karsittava. Tavoitteena tulee olla työn tekeminen vanhuuseläkeikään asti, jos fyysinen ja henkinen työkyky sen sallii. Varhaiseläkettä parempi vaihtoehto on osa-aikaeläke, jonka avulla ikääntyvät ihmiset voidaan pitää kiinni yhteiskunnassa. Osa-aikaeläkettä on kehitettävä osana eläkejärjestelmää ja osa-aikaeläkkeen etuudet tulee arvioida uudelleen. Samalla ikääntyvien työntekijöiden työpanos ja -kokemus voidaan hyödyntää yhteiskunnassa.
- Ikääntyvän väestön sosiaali- ja terveystalouden määrä ja laatu on turvattava uusilla rahoitus- ja henkilöstöratkaisulla sekä uudennaisilla palveluntuotantotavoilla. Ikääntyvän väestön maksukyky ja maksuhalukkuus ovat tulevaisuudessa erilaisia kuin nykyisin. Yksityisille hyvinvointipalveluille on tehtävä tilaa markkinoilla, jotta palvelujen tarve voidaan kattaa ja julkisen talouden rahoitus turvata. Niiden avulla on tuettava tehokasta julkista palvelutuotantoa.
- Kolmas sektori voi toimia arvokkaana tukena syrjäytymisen estämisessä. Kansalaisjärjestöjen, seurakuntien, vapaaehtoistyön ja harrastusten tulee toimia yhteistyössä valtion ja kuntien kanssa kansalaisten pitämiseksi mielekkäällä tavalla yhteiskunnan osana.
- Vaikka Suomessa on maailman tasaisimpiin kuuluva tulonjako ja meillä on suhteellisesti vähiten aineellista köyhyyttä, varsin monet ihmiset sanovat tai kokevat olevansa syrjäytyneitä. Tällaisen henkisen syrjäytymisen ilmiön tausta ja syyt on selvitettävä. Taloudellinen syrjäytyminen ja köyhyys ovat vähennettävissä hyvinvointiyhteiskunnan tarjoamin keinoin. Tältä pohjalta voidaan poistaa myös syrjäytymisen henkinen kokeminen.
- Syrjäytyneitä on kohdeltava arvokkaasti ja oikeudenmukaisesti. Heitä on kannustettava työelämään. Hyvinvointiyhteiskunnan turvaverkot on muutettava "turvatrampoliineiksi", joista syrjäytymisuhan alainen "ponnistaa" joustavasti takaisin työelämään. Turvaverkkoon on moni takertunut lopullisesti kiinni, kun järjestelmiin sisältyvät kannustimet ovat toimineet heikosti.

"Edessämme on todellinen kilpailu työvoimasta ja Suomeen sijoittuvista yrityksistä"

Väestö ikääntyä ja työvoimapula uhkaa

Vuonna 2015 Suomen väestön määrä on kääntynyt laskuun, työikäinen väestö pienenee ja vanhusväestön määrä alkaa kasvaa nopeasti. Väestön ikääntyminen johtaa siihen, että sosiaali- ja terveystalouden tarve kasvaa nopeasti ja julkiset menot lisääntyvät. Eläkemenojen kasvu jatkuu sitä nopeampana, mitä nopeampaa on talouskasvu. Varhaiseläkeläisten määrä vuonna 2015 on kaksinkertainen nykyiseen verrattuna, jos eläkejärjestelmät säilytetään nykyisellään. Eläkemenojen ja palvelujen tarpeen kasvu murentaa julkisen talouden rahoitus pohjan, ellei kehitetä uusia palvelujen tuotantotapoja ja rahoitusmalleja.

Ikääntyvä väestö muuttaa työmarkkinoiden rakenteita ja toimintaa. Erilaisten yksityisten ja julkisten palvelujen tarve kasvaa, mutta työvoiman saanti näille aloille vaikeutuu. Työvoimapulan uhka muuttuu todelliseksi paitsi uusilla tietoyhteiskunnan toimialoilla, myös perinteisillä hyvinvointiyhteiskunnan palvelualoilla.

Työvoiman tarjonta alkaa supistua runsaan kahden vuosikymmenen kuluessa. Näköpiirissä on kansantalouden rakennemuutos, joka johtaa sellaiseen teollisuuden rakennemuutokseen, että sähkö- ja elektroniikkateollisuuden osuus tuotannosta kaksinkertaistuu. Vaikka samalla muut tuotannon alat pysyvät ennallaan tai jopa supistuvat, Suomella on edessään vakava työvoimapula kaikilla toimialoilla.

Edessä on todellinen kilpailu työvoimasta ja Suomeen sijoittuvista yrityksistä. Samalla hoitoa tarvitsevien vanhusväestön määrä kasvaa ja heidän elinikänsä pitenee. Työvoimapula ei ratkea väestön uusiutumisen ja syntyvyyden kohoamisella. Uusien näköalojen ja strategioiden löytämisellä on kiire, jotta toimenpiteet ehtivät vaikuttaa riittävän nopeasti.

Entä mitä muutoksia nämä periaatteet edellyttävät yhteiskunnassa, yrityksissä, lainsäädännössä ja ajattelussa?

- Uhkaavaan työvoimapulaan on etsittävä ratkaisuja sekä nuorten keskuudessa että eläkeikää lähestyvien parissa. Pitkällä aikajänteellä tulee myös kannustaa syntyvyyden lisäämistä sekä käynnistää työvoiman maa-hantuonti.
- Työmarkkinoiden paineita helpotetaan

siten, että nuoret siirtyvät varhaisemmin työelämään. Sitä vauhdittaa koulunkäynnin aloituksen aikaistaminen, koulutusaikojen lyhentäminen sekä koulutustukien uudistaminen. Aktiivin työiän kuluessa tarvitaan myös lisä- ja täydennyskoulutusta työvoiman joustavan käytön turvaamiseksi.

- Ikääntyvät työntekijät pysyvät työelämässä pitempään, kun eläkeikää nostetaan ja samalla parannetaan jaksamista, kohennetaan työympäristöä ja lisätään viihtyvyyttä. Työntekijöitä on kannustettava koulutukseen. Yrityksillä on oma vastuunsa työntekijöiden työkyvyn säilymisestä entistä parempana.
- Varhaiseläkejärjestelmä tulee kokonaan arvioida uudelleen. Eläkkeen kertymistä on muutettava painottamaan enemmän viimeisiin työvuosiin. Eläkkeen tulee kertyä koko työuran ajalta ja eläkeiän on oltava joustava. Tavoitteena tulee olla, että pitemmästä työurasta ansaitsee paremman eläkkeen riippumatta toimialasta ja sektorista.
- Hoitoalalla on lähitulevaisuudessa vakava työvoimapula, koska suuret ikäluokat ovat jäämässä eläkkeelle vuosien 2010-20 välisenä aikana. Väestön ikääntymisen huippukasvu ajoittuu samoihin vuosikymmeniin ja hoidon tarve kasvaa. Nuoria on kannustettava niille aloille, joilla työvoimapula uhkaa aikaisemmin, esimerkiksi muuttamalla nuorten asenteita kuntaa ja valtiota kohtaan työnantajina. Julkisella sektorilla on iso haaste työnantajakuvansa parantamisessa.
- Kilpailu osaavasta työvoimasta kiristyy koko Euroopassa ja kaikilla toimialoilla, koska väestörakenne on kaikkialla varsin samanlainen. Työvoiman maahantuonti on välttämätöntä työvoimapulan ehkäisemiseksi. Siinä Suomen tulee olla aktiivinen ja aloitteellinen, jotta työmarkkinoille saadaan yritysten tarpeita vastaavaa työvoimaa. Maahanmuuttopolitiikan tulee olla kohdennettua ja valikoivaa ja sen täytyy vastata työmarkkinoiden rakennemuutosta.
- Väestön ikärakenteen korjaaminen pitemmällä aikajänteellä on mahdollista myös kannustamalla suomalaisia lisäämään lapsilukua. Nyt lasten hankkimista lykätään koulutusaikojen pidentymisen, vaikean asuntotilanteen ja asuntorahoituksen kehittymättömyyden vuoksi. Syntyvyyttä voidaan lisätä lyhentämällä koulutusaikoja, uudistamalla asuntopolitiikkaa ja kehittämällä uusia perhepoliittisia toimenpiteitä.
- Tuottavuuden kasvu kyllä vähentää työvoiman kysyntää teollisuudessa, mutta työvoimapula uhkaa ensimmäisenä matalan tuottavuuden aloja. Pulan helpottamiseksi on lisättävä työvoiman liikkuvuutta sekä alueellisesti että kansainvälisesti esimerkiksi verotuksen ja aluepolitiikan keinoin. Vero- ja aluepolitiikan keinoin tulee tukea työpaikkojen syntymistä sinne, missä työvoimaa on vapaana.

”Suomen maatalouden kilpailukyvyyn tulee perustua erikoistumiseen, jossa hyödynnetään erityisolosuhteet ja luonnon puhtaus”

- Uudet työntekijät tarvitsevat lapsilleen päivähoitoa ja kouluja. Ulkomaalaiset työntekijät puolestaan tarvitsevat suomen kielen ja kulttuurin opetusta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja heille täytyy pystyä tarjoamaan palveluja myös vierailla kielillä.

Euroopan unioni laajenee ja monikulttuurisuus lisääntyy

Euroopan unionin laajeneminen lisää unionin painoarvoa globaalisti sekä luo Suomelle uusia markkina-alueita. Suomen on huolehdittava siitä, että omat vaikutusmahdollisuutemme säilyvät ja kehittyvät myönteisesti myös laajentuneen unionin sisällä.

Euroopan unionin laajeneminen synnyttää entistä suuremmat yhteiset työmarkkinat. Tulevissa jäsenmaissa väestön ikärakenne on suotuisampi kuin unionin nykyisissä maissa. Laajenevassa unionissa tulee olemaan aluksi suuri elintasoero vanhojen ja uusien jäsenmaiden välillä. Vanhoissa jäsenmaissa on myös korkeampi sosiaaliturva ja paremmat palvelut. Tämä kaikki kiihdyttää työvoiman liikkuvuutta.

Liikkuvuutta kuitenkin hillitsevät kieli- ja kulttuurierot sekä koulutus- ja osaamisvaatimukset. Unionin tähänastiset kokemukset osoittavat, että kaikkien vilkkaimmin työvoima liikkuu raja-alueilla maasta toiseen.

Suomi tarvitsee joka tapauksessa lisää työikäistä väestöä, uusia osaajia sekä erilaisuutta ja kulttuurista monimuotoisuutta, jotta hyvinvoinnin perusteet kestäisivät ja kansakunta säilyisi elinvoimaisena. Suomen tulee helpottaa niiden

maahan muuttavien ulkomaalaisten sopeutumista, jotka haluavat tehdä töitä ja opiskella täällä. Kansalaisten mielipiteet maahanmuuttajia kohtaan kärjistyvät, jos tänne tulevia pidetään vain korkeiden sosiaali-etuuksien tavoittelijoina. Suomen sosiaaliturvan taso ei kuitenkaan ole poikkeuksellisen korkea tai muuten houkutteleva muihin unionin jäsenmaihin verrattuna.

Osa maahanmuuttajista jää tänne pysyvästi, kun taas toiset viiپیvät täällä vain väliaikaisesti työtehtävissä. He tarvitsevat erilaisia palveluja yhteiskunnalta. Niinikään

maahanmuuttajien ja pakolaisten asema ja tarpeet ovat erilaiset.

Monikulttuurisuus on tullut Eurooppaan jäädäkseen ja sitä tulee vahvistaa hallittujen muutosten kautta. Euroopan unionin laajeneminen muodostaa maailman suurimpiin kuuluvan markkina-alueen ja samalla kehittää monikulttuurista ja suvaitsevaa Eurooppaa. Laajenemisen myötä

unionin painoarvo globaalissa yhteisössä kasvaa. Se helpottaa turvallisuuden ylläpitämistä ja ympäristöriskien hallintaa.

Myös näiden, paljolti ulkoisten paineiden hallinta vaatii meitä muuttumaan, ennakoimaan ja toimimaan.

- Euroopan unionin laajeneminen avaa jo etukäteen mahdollisuuksia uudenaikaiseen yhteistyöhön talous- ja ympäristöasioissa muun muassa Itämeren valtioiden kesken. Jos Venäjän jäsenyys voi tulla mahdolliseksi, on sen vaikutukset ennakoitava ja selvitettävä. Pohjoisen ulottuvuuden yhteistyötä tulee tiivistää esimerkiksi energia- ja luonnonvarojen käytössä ja ympäristökysymyksissä.
- Suomen tulee vaikuttaa laajenevan unionin kehitykseen ennakolta omalla osaamisellaan ja asiantuntemuksellaan.
- Unionin laajenemisen vaikutukset Suomen maataloudelle ja sen myötä maaseudun elinvoimaisuudelle on selvitettävä. Suomen maatalouden kilpailukyvyyn tulee perustua erikoistumiseen, jossa hyödynnetään erityisolosuhteet ja luonnon puhtaus. Laajentuva unioni tarjoaa Suomelle suuren markkina-alueen, jolla voimme erikoistua kapealle osaamisalueelle.
- Erityisosaamisemme pitää laajentaa kattamaan uusia toimialoja, esimerkiksi biotekniikkaa. Ihmiset ovat yhä kiinnostuneempia terveydestä ja ympäristöstä. Näihin arvoihin perustuvien tuotteiden kehittäminen on tärkeää Suomen maataloudelle.
- Suomen tulee laatia kansallisten lähtökohtien pohjalta maahanmuuttostrategia, jossa otetaan huomioon sellaisten maiden kokemukset, joilla on pitempi historia maahanmuuttajista ja ulkomaalaisväestön integroimisesta yhteiskuntaansa.

”Aktiivinen maahanmuuttopoliitiikka

edellyttää selkeiden pelisääntöjen luomista sekä työvoiman tarpeen ennakointia”

- Aktiivinen maahanmuuttopoliitiikka edellyttää selkeiden pelisääntöjen luomista sekä työvoiman tarpeen selvittämistä ja ennakointia. Meidän itsemme täytyy päättää, millaisia maahanmuuttajia haluamme ja miten heitä houkutellaan maahan. Kysymys on siitä, haluammeko tänne osaajia vai edullista työvoimaa. Samoin on määriteltävä, aiommeko houkutella maahanmuuttajia unionin nykyisistä jäsenmaista, laajentuneesta unionista vai kokonaan unionin ulkopuolisista maista.

- Suomen työmarkkinajärjestöjen tulee selvittää, millaisia työmarkkinavaikutuksia unionin laajeneminen ja entistä suurempi työvoiman vapaa liikkuvuus aiheuttavat. On myös arvioitava, miten pitkiä siirtymäaikoja työvoiman liikkuvuudelle pitää ja voidaan asettaa unionin laajentuessa.

- Kansalaisia on kasvatettava monikulttuurisuuteen hyvien esimerkkien avulla sekä vahvistamalla Suomen omaa kansallista

identiteettiä ja kulttuuria. Suomalaisia on kannustettava ottamaan maahanmuuttajat joustavasti ja tasa-arvoisesti osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja työelämää.

- Maahanmuuttajien onnistunut integroituminen suomalaisen yhteiskuntaan edellyttää heiltä suomen kielen osaamista, etuuksien ja velvollisuuksien määrittelyä sekä palvelujen kehittämistä. Se edellyttää maahanmuuttajien koulutuksen ja kielitaidon parantamista. Myös maahanmuuttajien mahdollisuuksia omaan yritystoimintaan on lisättävä. Maahanmuuttajien syrjäytyminen on ehkäistävä ja heistä on tehtävä suomalaisen yhteiskunnan luonteva osa. Monikulttuurinen Suomi asettaa vastuita ja velvollisuuksia niin suomalaisille kuin maahanmuuttajille.

Asiantuntijat ja teemat

Suomi 2015 -ohjelman ulkomailla pidettyjen seminaarien työkielenä on ollut pääosin englanti. Niissä istunnoissa, joissa kaikki läsnäolijat ovat olleet suomalaisia, työkielenä on ollut suomi. Samoin kotimaassa pidettyjen seminaarien työkielenä on käytetty suomea. Kotimaan seminaarien pääasiallinen työskentelymuoto on ollut ryhmätyöt.

Kaikki Suomi 2015 -ohjelman ensimmäisellä kurssilla esiintyneet asiantuntijat sekä heidän esitelmiensä aiheet on lueteltu seuraavassa seminaarikohtaisesti ja aikajärjestyksessä.

5.3.2000 Helsinki–Vantaa-lentoaseman kongressikeskus

Suomi 2015 -ohjelman avauspuhe

Paavo Lipponen, pääministeri

Yhteiskunnallinen murros ja Sitran tehtävät

Aatto Prihti, yliasiamies, Sitra

5.–8.3.2000 Washington D.C., USA

The future of the world economy – who will be the driving force?

Rudiger Dornbusch, Professor at The Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, Massachusetts

Historical perspectives on the American mind set

Haynes Johnson, Political Commentator and Author, Washington D.C.

The challenges of the information society

Manuel Castells, Professor at the University of Berkeley, California

Social and political challenges facing USA over the next fifteen years

Thomas E. Mann, Senior Fellow of the Brookings Institute, Washington D.C.

Gary Burtless, Senior Scholar of the Brookings Institute, Washington D.C.

The art of lobbying

Les Janka, President of Les Janka International, Washington D.C.

Trade issues facing the 21st century

Michael B. Smith, Ambassador, Global USA Incorporated, Washington D.C.

Security issues facing the 21st century

Ivo H. Daalder, Senior Fellow of the Brookings Institute, Washington D.C.

An insider's view on the U.S. Congress

William Frenzel, Guest Scholar of the Brookings Institute, Washington D.C.

Finland and the World Bank – partnership for the future

Ilkka Niemi, Executive Director of the World Bank, Washington D.C.

The Bretton Woods Institutions and the UN – co-operation and finance for development

Mats Karlsson, Vice President of the World Bank, Washington D.C.

The role of the World Bank in the future

James D. Wolfensohn, Chairman of the Board of the World Bank, Washington D.C.

The different societies – USA and Finland

Bengt Holmström, Professor at the Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, Massachusetts

USA, European Union and Finland

Jaakko Laajava, Ambassador of the Embassy of Finland in Washington D.C.

Industry and the new sciences in USA

Gregory Simon, President of Simon Strategies, Washington D.C.

The booming U.S. economy – where does Europe stand?

Charles L. Schultze, Senior Scholar of the Brookings Institute, Washington D.C.

2.–4.4.2000 Berlin, Germany

Germany in 2015

Theo Sommer, Editor of Die Zeit, Hamburg

Germany from the Finnish point of view

Arto Mansala, Ambassador of the Embassy of Finland in Berlin

European Union in 2015

Jaakko Itoniemi, Ambassador
 Peter Ludlow, Director of the Centre for European Policy Studies, Bruxelles

Globalization, migration and systems competition

Hans-Werner Sinn, Professor at the University of Munich

Multicultural Europe: challenges and visions – panel discussion

Jochen Blaschke, Professor and Director of the European Migration Center at the Free University of Berlin
 Ines Sprenger, Officer of the Commissioner for Foreigners in Brandenburg, Berlin
 Y. Kenan Kolat, Representative of the Turkish Association in Berlin-Brandenburg
 Safter Cinar, Deputy of Foreigners of the German Trade Union in Berlin-Brandenburg

Environment issues as part of the stability of Eastern Europe and Balkans

Pekka Haavisto, Chairman of the Balkans Task Force, United Nations Environment Programme, Geneva

History and future of Berlin

Hannes Saarinen, Professor and Director of Finnland Institut, Berlin

Euro and the world economy

Charles Wyplosz, Professor and Director of the Graduate Institute of International Studies, Geneva

Threats and solutions of European security

Walther Stütze, Secretary of State, Federal Ministry of Defence of Germany, Berlin

5.–6.4.2000 Moscow, Russia

Russia's science and technology policy

Mikhail Kirpichnikov, Minister of Science, Government of Russian Federation

Meetings with the leaders of major political parties in the Duma**Development and challenges of the Russian financial sector**

Ilkka Salonen, President of The International Moscow Bank, Moscow

European Union, Finland and Russia

Markus Lyra, Ambassador of the Embassy of Finland in Moscow

How do private entrepreneurs in Russia operate without state protection and enforcement?

Vadim Volkov, Professor at the European University at St. Petersburg

Russian energy resources and their utilisation

Jakov Urinsson, Vice President of the United Energy Systems RAO UES, Moscow

Russia in 2015 – scenarios for the Russian society

Andrei Neshadin, Vice President of The Expert Institute, Moscow

Comments on energy and scenario issues

Seppo Remes, Corporate Vice President of Fortum, Moscow

8.–9.5.2000 Hanasaari, Espoo

Tietoyhteiskunnan ja yritystoiminnan tulevaisuuden haasteet Euroopassa

Erkki Liikanen, Euroopan komission jäsen, Bryssel

Hyvinvointivaltio vuonna 2015

Raija Julkunen, dosentti, Jyväskylän yliopisto
 Hannu Uusitalo, ylijohtaja, STAKES, Helsinki

Corporate governance –**amerikkalainen ja eurooppalainen malli**

Matti Pulkkinen, toimitusjohtaja, LTT-Tutkimus Oy, Helsinki
 Pekka Timonen, dosentti, Helsingin yliopisto

Kaksi näkökulmaa Venäjän tulevaisuuteen

Pekka Sutela, Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitoksen päällikkö, Helsinki
 Markku Lonkila, tutkija, Helsingin yliopisto

5.–6.6.2000 Tervakoski

Loppuraportin teemojen valmistelu työryhmissä

Yhteenveto

Suomi on siis vuonna 2015 menestynyt maa, jossa ihmisillä on hyvä olla ja elää. Toteutuuko tämä ajatus? Mitä se edellyttää, mikä sen voi estää?

Edellä on esitetty suomalaisen yhteiskunnan tärkeimmät vahvuustekijät ja edessä olevat haasteet. Muitakin on ja ne ansaitsevat tulla mainituiksi, jotta kuva Suomesta olisi täydellisempi.

Menestys rakennetaan monille vahvuuksille ja ylivoimatekijöille, joita Suomella ovat

- selkeät yhteiskuntanormit ja työhön liittyvät arvot
- vahva yhteiskunnan moraalit
- korkea tuvallisuu den taso
- tietoyhteiskuntakonsensus
- kattava koulutusjärjestelmä
- hyvä ja toimiva hallinto
- tehokkaat liikennejärjestelyt ja logistiikka
- hyvin toimiva ja terve pankki- ja rahoitussektori
- korkeatasoiset sosiaali- ja terveystalvelut
- omaleimainen kansallinen kulttuuri ja laadukkaat kulttuuripalvelut
- puhdas luonto ja elinympäristö
- hyvä naisen asema ja tasa-arvon toteutuminen
- sopimiseen ja yhteisiin sitoumuksiin perustuva työmarkkinajärjestelmä.

Suomalaisessa yhteiskunnassa on samalla myös paljon kehitettävää ja sellaisia uhkatekijöitä, joihin pitää kiinnittää erityistä huomiota menestystä tavoiteltaessa, kuten

- koulutuksesta puuttuu joustavuutta, jatkuvuutta, yksilöllisyyttä
- kuluttajapalvelujen ja palveluammattien heikko arvostus
- omalla työllä vaurastumisen mahdollisuudet ovat puutteelliset

- sopimusyhteiskunnan rakenteiden uudistaminen on kesken
- yrittäjyyteen kannustaminen ja epäonnistumisten salliminen on puutteellista
- tietoverkko ei vielä kata koko kansaa
- luottamuspuola poliittista päätöksentekoa kohtaan
- maantiede ja sijainti asettavat kehitys- ja kustannuspaineita logistiikalle
- rahoitus- ja henkilöstörakenteen muutospainet sosiaali- ja terveystalveluissa
- väestön ikääntyminen ja uhkaava työvoimapula
- rajat ylittävä rikollisuus tulevaisuuden uhkana
- ympäristöuhkat lähialueilta, maan rajojen ulkopuolelta
- maahanmuuttajien taitojen hyödyntäminen on puutteellista
- asenteet ja ennakkoluulot monikulttuurisuutta vastaan.

Ongelmat voidaan voittaa ja vahvuuksien perustalle on hyvä rakentaa. Suomalainen yhteiskunta on riittävän tehokas ja voimissaan pystyä kseen tarttumaan näiden ajatusten jatkokehittelyyn ja toteuttamiseen. Globalisoituvassa maailmantaloudessa pienikin kansakunta voi menestyä erinomaisesti, jos se on nopea ja määrätietoinen liikkeissään.

Suomen uusien näköalojen täsmentämisellä on jo kiire. Tässä raportissa kuvatut muutokset ovat jo tapahtumassa meillä ja ympäristössämme. Muutokset vaativat meiltä nopeita ratkaisuja ja päätöksiä, toimia ja työtä. Jos niitä lykätään liian pitkälle, päätökset eivät enää ehdi vaikuttaa riittävän tehokkaasti. Poliittisten, taloudellisten ja sosiaalisten edellytysten antamat mahdollisuudet eivät myöskään välttämättä ole tulevina vuosina paremmat kuin juuri nyt.

Kysymys on siitä, millainen meidän hyvinvointiyhteiskuntamme on vuonna 2015. Mutta ennen kaikkea kysymys on siitä, miten me sen hyvinvointiyhteiskunnan maksamme.

Sitra edistää taloudellista hyvinvointia

- kehittämällä uutta ja menestyvää yritystoimintaa
- rahoittamalla osaamisen kaupallistamista
- edistämällä kansainvälistä kilpailukykyä

Sitra on itsenäinen edelläkävijä

- taloudellisesti riippumattomana
- rohkean aloitteellisena
- uusien asioiden tekijänä

Sitra on puolueeton vaikuttaja

- tuottamalla uutta tutkittua tietoa
- osoittamalla edessä olevia haasteita
- kehittämällä uusia ratkaisumalleja

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra on itsenäinen julkisoikeudellinen rahasto, josta eduskunta vastaa.

Sitra pyrkii tutkimuksen, innovatiivisen toiminnan, koulutuksen ja yritysrahoituksen keinoin edistämään Suomen taloudellista hyvinvointia. Sitran toiminta rahoitetaan peruspääoman ja yritysrahoituksen tuotoilla.

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto

Uudenmaankatu 16 B, PL 329, 00121 Helsinki

Puhelin (09) 618 991, telefax (09) 645 072

Sähköposti: etunimi.sukunimi@sitra.fi

Internet: www.sitra.fi